

Розробка для педагогів та учнів ліцею

Особливості та методи виховання у підлітків культури спілкування

Одним із сприятливих для формування культури спілкування є підлітковий період. Саме в спілкуванні підлітки усвідомлюють досвід взаємодії з людьми, усвідомлюють себе через порівняння з іншими, розвиваються інтелектуально, в результаті взаємного збагачення інформацією формують етико-естетичні погляди і уявлення.

Головним у вихованні культури спілкування підлітка є формування його моральних основ: поваги до людей, доброзичливості, толерантності, чуйності, скромності, почуття власної гідності.

Учні спілкуються вдома, в школі, в громадських місцях, в офіційних і неофіційних ситуаціях тощо. Головним засобом спілкування є мова, слово.

На жаль, спостереження за мовною культурою учнів шкіл засвідчують, що діти не завжди можуть сформулювати та правильно висловити власні думки.

Неефективність у спілкуванні може бути пов'язана з повною або частковою відсутністю того або іншого комунікативного вміння, наприклад, вміння орієнтуватися й поводитися в конкретній ситуації, а може бути викликана недостатнім самоконтролем, наприклад через невміння впоратися з перебудженням, імпульсивністю, агресією й т.д.

Одним з важливих завдань є навчання підлітків тому, як організувати своє спілкування за певними правилами, бо особливості мовлення пов'язують їх з оточуючими, служать показниками культури й вихованості; тому що, культура мовлення проявляється в умінні не тільки говорити, а й в умінні вислуховувати свого співрозмовника; навчання тому, що дотримуючись правил мовлення учнів засвідчать свою доброзичливість, приязнь, тактовність, ввічливість, шанобливе ставлення до співрозмовників.

Необхідно організувати роботу так, щоб учні вміло застосовували засвоєне, щоб стали хорошими співрозмовниками і за столом, і в театрі, і в побуті, і в школі, щоб мова була чистою і збагаченою, щоб легше було висловлювати свої думки, щоб те, чому навчились, сприймали як обов'язкове життєве правило, наприклад:

- важливо навчитися слухати іншу людину, не перебивати її під час розмови;

- важливо розуміти іншу людину. Кожний співрозмовник повинен спочатку викласти думку опонента під час полеміки і, тільки отримав від нього підтвердження, що його думка зрозуміла, може її заперечувати;

- потрібно навчитися щиро цінити людину. Культурна і розвинена людина завжди знайде в іншій хорошій якості;

- потрібно бути уважним до людей;

- розуміти, що спілкування - це виховання корисних звичок, тренування вчинків, гідної поведінки [21, с.43].

Окрім того, вчити учнів знанню правил ведення бесіди в будь-якій ситуації, наприклад:

- постійно поширювати власний запас слів. Знаходити пояснення новому слову в словнику, або запитати у дорослих і тільки потім його застосовувати;

- не засмічувати свою мову лайливими словами;

- під час полеміки не намагатися у всьому бути правими: форма незгоди повинна бути коректною;

- у загальних місцях не розмовляти дуже голосно, щоб не чули сторонні люди, але й не говорити також і тихо, щоб люди не дуже напружували слух;

- не обговорювати занадто вузькі проблеми, які крім вас нікому не цікаві;

- не пліткувати, про відсутніх не говорити погано;

- не принижувати інших, не намагатися ображати співрозмовника і не підвищуватись за його рахунок;

- не говорити про речі, які можуть неприємно зачепити співрозмовника.

Це можна успішно зробити, застосовуючи низку методів, таких як :

- бесіда (“Навчитись слухати і чути”, “Не ображай словом”);

- рольова гра (“Міжособистісне спілкування”, та ін.);

- цикл тренінгів (“Оволодіваємо мовним етикетом”);

- диспут (“Мистецтво вести бесіду”);

- літературний вечір (“У рідній мові черпай натхнення”);

- тематичний вечір (“У культурної людини і слова мов перлини”);

- вікторина (“Як ми спілкуємось”);

- конкурси (“Кращі слова для друга” тощо);

- круглий стіл (“Мова в нашому житті”);
- усний журнал (“Сучасна мова, яка вона?”) тощо.

Найбільш ефективними серед яких є:

Бесіда. Основою різних форм спілкування є бесіда, діалог (за визначенням словника - «взаємна розмова»).

У бесіді обмінюються інформацією, знайомляться з новими ідеями, висловлюють наболіле, дістають розумну пораду, відчувають емоційне задоволення, естетичну насолоду.

Важливим є оволодіння мистецтвом починати та підтримувати бесіду. Для цього треба навчити підлітків таких речей: відповідати на запитання зрозуміло, привітно; ставити питання, які мають пряме відношення до теми розмови; висловлювати свою думку лише тоді, коли запитують, і уникати при цьому різкості й категоричності; уважно й чемно слухати співрозмовника.

Важливо також навчити підлітків сперечатися. Традиційно суперечка закінчується образою, конфліктом. Але можна вирішувати цю справу "мирним шляхом". Потрібно тільки знати правила ведення суперечки: треба зацікавити суперника чимось; вміти його вислухати; запропонувати вирішення конфлікту; оцінити особистість товариша, його переваги. Суперечка зводиться до досягнення злагоди, взаєморозуміння, поваги до думки іншої людини.

Рольова гра. Велике місце у формуванні й розвитку в учнів умінь, необхідних у спілкуванні, посідає рольова гра. Суть її як засобу володіння мистецтвом спілкування полягає в тому, що поставлене комунікативне завдання розв'язується партнерами в процесі імпровізованого розігрування певної ситуації, де вони виконують ролі окремих персонажів - її учасників. При цьому одна і та ж ситуація звичайно програється кілька разів, щоб учні могли виступити в різних ролях і запропонувати свої варіанти рішень, проаналізувати доцільність та життєвість поведінки кожного учасника. Рольова гра дає змогу підліткам продемонструвати і простежити кілька індивідуальних варіантів програвання однієї і тієї ж ролі у заданій ситуації. В результаті у них з'являється можливість порівняти вимоги, що ставляться до виконання різних ролей у неоднакових ситуаціях, із власною поведінкою за аналогічних обставин.

Варто пам'ятати, що набагато легше помітити помилки, неточності в спілкуванні своїх близьких, однокласників, друзів, ніж свої власні.

Тренінг (англ. training від train -- виучувати, виховувати) -- короткостроковий захід або декілька заходів, направлене на здобуття знань, придбання навиків спілкування, а також виховання учасників такого заходу.

Тренінг визначається і як засіб перепрограмування моделі управління поведінкою та діяльністю, що вже існує в людини. Сьогодні існує декілька видів тренінгу: тренінг партнерського спілкування, тренінг сенситивності та тренінг креативності, що пов'язані з психогімнастичними вправами, які націлені на формування та розвиток умінь, навичок і настанов ефективного спілкування.

Диспут. Диспут -- різновид публічного обговорення у формі боротьби думок між його учасниками. Найважливіша умова диспуту -- різні точки зору з обговорюваного питання та відсутність заздалегідь підготовлених відповідей.

Тематика диспутів має спонукати учнів до глибоких роздумів, пошуку власних вирішень обговорюваної проблеми. Обираючи тему диспуту, необхідно з'ясувати обізнаність з проблемою, погляди і переконання щодо неї.

Диспути потребують ретельної підготовки. Доцільно обговорювати не більше 5--6 питань. Саме у диспуті, підлітки можуть обговорити не лише з однолітками але і з дорослими те, яким є їхнє спілкування і яким мало б бути.

Використання дискусійних методів сприяє самоствердженню учнів у процесі спілкування з дорослими та однолітками.

Не менш важливим є залучення учнів до читання літератури, переказування змісту прочитаного, до регулярного обговорення книг, кінофільмів, концертів, до декламування віршів, складання словників нових понять і термінів, до проведення ігор з добору слів на певну тему, тощо.

Стратегії, тактики спілкування.

Підлітки у процесі спілкування з іншими можуть вдаватися до певних стратегій та тактик, щоб досягти ефективних результатів. Тому необхідно провести з учнями інформативну бесіду у якій необхідно розповісти про можливі стратегії спілкування. Найпоширенішими серед яких є:

1. Співробітництво. Така стратегія сприяє організації спільної діяльності, забезпечує її успішність, узгодженість, ефективність. Цей вид взаємодії позначають також поняттями "кооперація", "згода", "пристосування", "асоціація".

2. Суперництво. Вибір такої стратегії певною мірою розхитує спільну діяльність, створює перепони на шляху до порозуміння, її позначають також поняттями "конкуренція", "конфлікт", "опозиція", "дисоціація".

3. Компроміс. Ця стратегія здатна врегулювати шляхом взаємних поступок: обидві сторони поступаються чимось, що забезпечує спільне розв'язання проблеми.

4. Пристосування. Супроводжується поступками інтересів однієї зі сторін: людина не намагається відстоювати своїх інтересів і погоджується робити те, що хоче інший.

5. Уникання. Така тактика супроводжується ухилянням, втечею, намаганням людини вийти із конфліктної ситуації, не вирішуючи її, не поступаючись своїми поглядами та інтересами але й не наполягаючи на них. Людина не відстоює своїх прав, не співпрацює з партнером по спілкуванню для вироблення певного рішення.

Отже, підлітковий вік справді є найбільш складним періодом розвитку особистості, і одним із сприятливих для формування культури спілкування.

Розгортання процесу формування культури спілкування повинно передбачати звернення підлітка на самого себе. Його варто навчити осмислювати свої спонуки, передбачати наслідки власних дій та вчинків для себе та інших людей, узгоджувати цілі власної поведінки із засобами їх досягнення.

ВИСНОВКИ

Підлітковий вік - це період переходу від дитинства до дорослості, усвідомлення себе як дорослої особи, переосмислення цінностей. Поява почуття дорослості, як специфічного новоутворення самосвідомості, є структурним центром особистості підлітка, тією якістю, в якій відображається нова життєва позиція у ставленні до себе, людей і світу загалом. Саме воно визначає спрямованість і зміст активності підлітка, його основні прагнення, бажання, переживання й ефективні реакції. Підлітки відкриті для спілкування з людьми - однолітками й дорослими, а замкнутість зумовлена відчуттям, що їх не розуміють, переживанням несправедливості чи неповаги до себе.

Центральне місце в житті підлітка займає спілкування з ровесниками. Спілкування з товаришами в цьому віці набуває такої цінності, що нерідко витісняє на задній план і навчання, і навіть стосунки з рідними. Навчання привертає увагу не стільки своїм змістом, скільки можливостями спілкування з однолітками. Прийнято вважати, що потреба в навчанні у підлітковому віці знижується, поступаючись місцем потребі в спілкуванні з однолітками.

Саме в спілкуванні підлітки усвідомлюють досвід взаємодії з людьми, усвідомлюють себе через порівняння з іншими, розвиваються інтелектуально, в результаті взаємного збагачення інформацією формують етико-естетичні погляди і уявлення.

Стосунки підлітка з товаришами, однолітками, однокласниками складні, різноманітні і змістовні. Спілкування з дорослими для підлітка не вирішує всіх запитань, а їх втручання нерідко викликає образи і протест.

Важливе місце при описі цього періоду життя людини є вивчення шляхів виховання культури спілкування підлітків, оскільки мова їхня забруднена словами-паразитами, жаргонною лексикою. Особливу увагу під час організації практики спілкування слід приділяти розвитку в учнів уміння вільно володіти усною мовою. Це передбачає наявність у школярів великого запасу слів, образності мовлення, формування здатності правильно сприймати те, що говорить інший учасник спілкування, і, в свою чергу, достовірно, без спотворень передавати думки партнера своїми словами; вироблення вміння висловлювати суть почутого; коректно ставити запитання і стисло, точно, логічно формувати відповіді на запитання партнера.

Головним у вихованні культури спілкування підлітка є формування його моральних основ: поваги до людей, доброзичливості, толерантності, чуйності, скромності, почуття власної гідності.

Це завдання розв'язується завдяки широкому залученню учнів до читання літератури, а також переказування змісту прочитаного, до регулярного обговорення книг, кінофільмів, концертів, до декламування віршів, складання словників нових понять і термінів, до проведення ігор з добору слів на певну тему, до участі у бесідах, диспутах, тренінгах, вікторинах, тощо.

Підліткам слід приділяти багато часу, цікавиться їхніми успіхами, вислуховувати проблеми, давати поради, оскільки саме у цей період їхнього життя їм так необхідна підтримка і увага.

Культура спілкування - найважливіша складова загальної культури людства. Ввічливості, мовленнєвому етикетові, культурі поведінки, культурі спілкування треба наполегливо вчитися і навчати інших.